

Nr 130.

Av herr **Clason**, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till lag om statsdepartementen.

Frågan om inrättande av ett särskilt statsdepartement, i vars förvaltningsområde ärenden angående näringarna skulle ingå såsom en huvudsaklig del, har länge stått på dagordningen. Redan vid 1868 års riksdag framlades sålunda av Kungl. Maj:t förslag om inrättande av ett nytt statsdepartement, som skulle handlägga ärenden rörande näringar och allmänna arbeten. Under följande decennier voro upprepade gånger förslag i enahanda eller likartade syften å bane, och år 1900 kunde omsider ett första steg till lösning av frågan tagas genom tillkomsten av jordbruksdepartementet.

Inrättandet av detta departement, varav en omgruppering av regeringsärendena mellan åtskilliga av de äldre departementen blev en följd, hade dock löst frågan endast beträffande jordbruksnäringen och därmed sammanhang ägande näringar. Den alltjämt fortgående utvecklingen på industriens, handelns och sjöfartens områden påkallade däremot fortfarande uppmärksamhet beträffande den högsta förvaltningen av ärenden tillhörande nämnda områden. Och det dröjde efter jordbruksdepartementets inrättande icke längre än till år 1905, förrän riksdagens båda kamrar enade sig om en skrivelse till Kungl. Maj:t (nr 182 av den 19 maj 1905) med anhållan, att Kungl. Maj:t täcktes låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till inrättande av ett nytt statsdepartement, omfattande handel, industri och sjöfart. Förslaget om denna skrivelse hade framburits i två likalydande motioner, som voro undertecknade av ett flertal ledamöter inom båda kamrarna, och i vilka kraftigt framhölls, att det ej blott ur synpunkten av de omnämnda näringarnas intressen och utveckling vore av nöden, att dithörande angelägenheter bleve formellt och

reellt tillgodosedda i full jämbredd med övriga statsärenden, utan att det ock med hänsyn till statens eget intresse och landet i dess helhet vore en oavvislig nödvändighet, att dess ekonomiska utveckling i möjligaste mån främjades.

I riksdagens nyssnämnda skrivelse av den 19 maj 1905 betonades ock såsom skäl för inrättandet av det ifrågavarande departementet bland annat, att samhällets materiella välstånd och styrka naturligen berodde på det sätt, varpå de produktiva ekonomiska krafterna tillvaratoges och utvecklades. Väl vore det i första hand det enskilda initiativet, som hade att verka för ett tillfredsställande utnyttjande av landets naturliga hjälpkällor samt en planmässig förädling och omsättning av dessa hjälpkällors alster. Men å andra sidan låge det makt uppå, att strävandena till näringarnas upphjälpande och befrämjande från administrationens sida erhöles det stöd och den ledning, varförutan dessa strävanden ofta bleve utan åsyftat resultat. Det behövdes enligt riksdagens uppfattning i detta hänseende ett statsorgan, som med sakkunskap i avseende på näringslivets förhållanden och insikt om vad som kunde vara ägnat att befordra dess utveckling och förkovran förenade förmåga att framhålla näringarnas krav och föreslå lämpliga åtgärder att tillgodose desamma. Detta behov syntes under nuvarande förhållanden, sedan för jordbruket och detsamma närstående näringar skapats ett särskilt statsdepartement, icke fullständigt kunna tillgodoses på annat sätt, än att ett departement inrättades, vars huvuduppgifter bleve handel, industri och sjöfart. *Det syntes enligt riksdagens mening så mycket mera angeläget, att en dylik administrativ representation för dessa grenar av landets näringsväsen inom den närmaste framtiden komme till stånd, som vårt näringsliv på förevarande områden under senare tid företett en allt snabbare fortgående utveckling.*

Utsikten att efter denna riksdagens skrivelse kunna inom den närmaste tiden få till stånd ett dylikt departement framkallade ock uttalanden i frågan från däri intresserade föreningar och andra sammanlutningar. Sådana ingingo sålunda från Stockholms köpmannaförenings handelskammare, handelskamrarna i Göteborg och Gävle, Skånes handels-, industri- och sjöfartskammare, Smålands handelskammare samt Svenska teknologföreningens andra sektion, alla uttalande sin anslutning till det i riksdagsskrivelsen framställda önskemålet.

Något senare framlades i gemensamt utlåtande av den 5 juli 1913 kommerskollegiekommittén och departementalkommittéerna en ingående utredning och förslag angående inrättande av ett departement för handel, industri och sjöfart. Ur motiveringen för nämnda förslag må här anföras följande:

»Den innersta grunden för kravet på ett särskilt departement för ifrågavarande näringar är givetvis att söka i den utveckling, dessa näringar redan nått och i deras allt fortfarande pågående förkovran. Här om få kommittéerna anföra följande statistiska uppgifter. Under åren 1896—1900 funnos i medeltal 9,745 fabriker med 238,181 arbetare och ett tillverkningsvärde av 871,7 miljoner kronor. För femårsperioden 1906—1910 hade medeltalet fabriker stigit till 11,492, antalet arbetare till 297,118 samt tillverkningsvärdet till 1,463 miljoner kronor. År 1911 var antalet fabriker 11,692, antalet arbetare 304,586 och tillverkningsvärdet 1,651 miljoner kronor. Inom bergshanteringen ökades produktionen av järnmalm från i medeltal 0,9 miljon ton under åren 1881—1885 till 4,6 miljoner ton under åren 1906—1910; den har sedan ytterligare ökats och var 1911 6,2 samt 1912 6,7 miljoner ton. Genomsnittsvärdet av landets införsel belöpte sig under åren 1881—1885 till 317,5 miljoner kronor samt utförselns värde till 243,7 miljoner kronor; motsvarande tal för åren 1906—1910 utgjorde 644,7 miljoner kronor för införseln och 515,4 miljoner kronor för utförseln. Hela den sammanlagda omsättningen med utlandet hade sålunda ökats från i medeltal 561,2 miljoner kronor till 1,160,1 miljoner kronor eller mer än fördubblats. År 1911 var värdet av handelsomsättningen med utlandet 1,360,2 miljoner kronor, varav kommo på införseln 696,6 miljoner kronor och på utförseln 663,6 miljoner kronor. Vad sjöfarten angår, hade det förmedlade tonnaget mellan angivna femårsperioder ökats från i medeltal 716,682 till 1,872,067 ton, samtidigt med att de av svenska fartyg i utrikesfart intjänade bruttofrakter stegrats från 33,9 miljoner kronor till 75,4 miljoner kronor; år 1911 voro motsvarande siffror 1,985,268 ton och 95,0 miljoner kronor.

Det starka framåtskridande, som de nu anförda siffrorna avspeglar, har haft till följd, att en väsentlig förskjutning ägt rum inom vårt näringsliv i den riktning, att landet i långt högre grad än förr blivit industrialiserat. Den inom gruvbrytning och tillverkningsindustri sysselsatta befolkningen, som år 1880 utgjorde 17,75 % av hela befolkningen, uppgick år 1910 enligt preliminär utökning till 33,16 %. Likaså hade antalet personer, som ägnade sig åt handel eller samfärdsel, ökats från 7,14 % år 1880 till approximativt 12,13 % år 1910. Det är sålunda en mycket väsentlig del av landets invånare, som numera har sin verksamhet inom de industriella och kommersiella näringsgrenarna och hämtar sin bärning direkt från dem.»

Önskvärdheten av ett nytt departement för handel, industri och sjöfart har sålunda länge varit allmänt erkänd. Icke dess mindre hava nu mer än tolv år gått, sedan riksdagen i ovan anförda skrivelse icke

blott uttalade sig för dess inrättande, utan ock framhöll angelägenheten av att det inom den närmaste framtiden komme till stånd. Frågar man då efter anledningarna till detta dröjsmål, så har en av de främsta tydligen varit den, att hela spørsmålet under utredningsarbetets gång kommit att förknippas med andra vidlyftiga och invecklade frågor rörande vår departementsorganisation, som alltsedan år 1908 vore under behandling av de s. k. departementalkommitterade. Saken fick vila i avvaktan på att dessa kommitterades uppdrag skulle hinna slutföras.

Sedan detta omsider skett, syntes emellertid alla skäl tala för, att frågan om inrättande av ett departement för handel, industri och sjöfart åter fördes framåt. Vid 1914 års senare riksdag var frågan också på visst sätt å baue. I syfte att möjliggöra en förändrad departementsindelning under treårsperioden 1915—1917 hade Kungl. Maj:t vid nämnda riksdag framlagt förslag till vissa grundlagsändringar, gående ut på att de närmare bestämmelserna om statsdepartementens antal, benämning och huvudsakliga verksamhetsområde skulle flyttas ut ur grundlagen och i stället införas i en av Konung och riksdag gemensamt stiftad lag. Det avsågs att medelst genomförande av en sådan grundlagsändring hålla vägen öppen för att under den nämnda treårsperioden kunna i den ordning, som för vanliga lagfrågor vore föreskriven, antaga de närmare förändringar i departementsindelningen, om vilka Konung och riksdagens båda kamrar kunde enas, alltså eventuellt även om inrättande av det ifrågavarande departementet.

För min del uttryckte jag redan då mina tvivel om möjligheten att snabbt vinna det önskade målet på antydd väg. Oavsett att delade meningar rådde om riktigheten över huvud att ur grundlagarna borttaga alla bestämmelser om statsdepartementens benämning och verksamhetsformer, läte det tänka sig, att vid behandling av den tilltänkta lagen om departementsindelningen icke blott spørsmålet om ett handelsdepartement bleve upptaget, utan därjämte även andra, mera invecklade frågor beträffande departementsindelningen och departementens organisation, och att det nya handelsdepartementets inrättande genom en sådan sammankoppling av frågor kunde komma att försvåras eller fördröjas. På denna grund uttalade jag mig i konstitutionsutskottet för att man skulle gå rakt på sak och vid den nämnda riksdagen — 1914 års senare riksdag — direkt antaga vilande ett förslag om införande i grundlagen av bestämmelser om ett nytt departement för handel, industri och sjöfart.

I fråga om huru ett sådant departement närmare skulle gestalta sig, förelåg och föreligger alltjämt i departementalkommitterades betänkande del II: 8 en utredning, avgiven av kommitterade gemensamt med

kommerskollegiikommittén. Av densamma framgick, att till det nya departementet skulle lämpligen överflyttas ärenden från de flesta av de nuvarande departementen, vilka sålunda därigenom skulle erhålla minskning i sin arbetsbörda. Det syntes dock icke uteslutet, att under det nya departementet jämväl skulle kunna läggas även andra ärenden, och särskilt kunde ifrågasättas, huruvida icke, såsom i något tidigare förslag antytts, till detta departement kunde hänföras även ärenden rörande kommunikationsväsendet, vilka stå i ett visst samband med ärenden rörande handel och sjöfart. Någon förändring i departementets benämning syntes dock icke med nödvändighet behöva följa därav. Genom en sådan eller annan dylik anordning torde kunna vinnas, att de sålunda överflyttade ärendena skulle bliva tillräckliga att fylla ett särskilt departement.

Mitt förslag om framförande direkt av tanken på ett handelsdepartement vann emellertid ej konstitutionsutskottmajoritetens bifall, och den ifrågasatta grundlagsändringen om departementsindelningens utflyttande ur grundlagen blev av utskottet avstyrkt och av riksdagen avslagen. Farhågorna att handelsdepartementets genomförande skulle fördröjas hade alltså besannat sig; saken var omöjliggjord för perioden 1915—1917. Då vid 1917 års riksdag det nämnda grundlagsändringsförslaget åter upptogs, uttalade jag ånyo, först i konstitutionsutskottet och sedan vid frågans debatterande i första kammaren den 6 juni, mina tvivelsmål, om den vägen vore den riktiga att få frågan om handelsdepartementet snabbt löst. Erfarenheten har åter bekräftat riktigheten av farhågorna. Den antydan, som under nämnda debatt gjordes från statsrådsbänken, att reformen skulle bliva framlagd redan 1918, har, såsom jag tillät mig förmoda, visat sig oriktig. Och vad mera är: den kungl. propositionen nr 23 innevarande år, med förslag till lag om statsdepartementen, visar ej blott, att något förslag om handelsdepartement från Kungl. Maj:t ej är att vänta vid innevarande riksdag, utan också att regeringen överhuvud ställer sig tveksam om lämpligheten att söka »lösa denna fråga för sig». Frågan har med andra ord, alldeles såsom tidigare förutsagts, all utsikt att bli sammankopplad med en rad andra, var för sig invecklade och svårlösliga frågor.

Därtill kommer, att om innevarande riksdag skulle antaga Kungl. Maj:ts proposition nr 23 med förslag om viss departementsindelning, samma riksdag svårligen lär senare kunna till behandling upptaga något nytt och annat förslag angående sådan departementsindelning. Frågan vore under sådana förhållanden alltså med visshet undanskjuten till framtiden och till sammankopplingens oberäkneliga period.

Skall handelsdepartementet, såsom en växande opinion kräver, snart komma till stånd, synes alla skäl tala för att slå in på den raka väg mot målet, som hade bort beträdas både 1914 och 1917. Detta genom att redan nu i vederbörande lag införa bestämmelser om ett sådant departement. Två alternativ kunna härvid tänkas föreligga. Det ena, att riksdagen ansluter sig till det från sistlidne riksdag vilande förslaget om departementsindelningens reglerande genom vanlig lag. I sådant fall bör redan nu denna lag upptaga stadganden om ett handelsdepartement. Det andra alternativet uppkommer, därest riksdagen icke skulle definitivt godkänna grundlagsändringen om departementsindelningens utflyttande ur grundlagen. I sådant fall borde vid denna riksdag antagas vilande ett grundlagsändringsförslag, som upptog ett handelsdepartement bland statsdepartementen.

Så länge riksdagen ej tagit ståndpunkt till det vilande grundlagsändringsförslaget, föreligger icke det senare alternativet, och den motion dess eventuella inträdande skulle påkalla, kan för övrigt såsom motion i grundlagsfråga väckas senare. För närvarande gäller det däremot — under hänvisning i övrigt till det rika material för frågans sakliga bedömande, som på olika håll föreligger — utformulera det förslag som det förra alternativet påkallar.

Jag tillåter mig i detta hänseende hemställa,

1) att riksdagen måtte för sin del antaga följande förändringar i det av Kungl. Maj:t framlagda förslaget till lag om statsdepartementen.

»Härigenom förordnas att statsdepartementen skola vara nio och — — — nämligen:

<i>utrikesdepartementet:</i>	}	= den kungl. propositionen.
<i>justitiedepartementet:</i>		
<i>lantförsvarsdepartementet:</i>		
<i>sjöförsvarsdepartementet:</i>		
<i>civildepartementet:</i>		
<i>finansdepartementet:</i>		finansförvaltningen o. skatteväsendet;
<i>handelsdepartementet:</i>		ärenden rörande handel, industri och sjöfart;

<i>ecklesiastikdepartementet:</i>	}	= den kungl. propositionen.
<i>jordbruksdepartementet:</i>		

2) att vederbörande utskott, därest det skulle finna, att ärenden rörande samfärdselanstalter böra

flyttas från civildepartementet till handelsdepartementet, ville föreslå därför nödiga ändringar i lagtexten; samt
3) att vederbörande utskott ville föreslå de ändringar i bestämmelsen om lagens ikrafträdande, som eventuellt kunna finnas behövliga.

Stockholm den 2 februari 1918.

Sam. Clason.
